

Margaret Atvud
*Moralni
poremećaj*

Prevela
Aleksandra Čabraja

Laguna

Naslov originala

Margaret Atwood
MORAL DISORDER

Copyright © 2006 by O. W. Toad

Mojoj porodici

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

Canada Council
for the Arts

Conseil des Arts
du Canada

Ova knjiga objavljena je uz pomoć Kanadskog saveta za umetnost.

We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts in publishing this book.

SADRŽAJ

Loše vesti	9
Umetnost kuvanja i serviranja	19
Bezglavi Jahač	34
Moja poslednja vojvotkinja	62
Negde drugde	91
Monopol	106
Moralni poremećaj	131
Beli konj	159
Bića	185
Fijasko na Labradoru	208
Dečaci iz laboratorije	223
Beleška o autoru	249

LOŠE VESTI

Jutro je. Za sada, noć je prošla. Vreme je za loše vesti. Loše vesti zamišljam kao ogromnu pticu, s krilima vrane i likom moje učiteljice iz četvrtog razreda, s retkom kosom skulptjenom u punđu, kvarnim zubima, izbornim i namrštenim licem, stisnutim ustima i svim što ide uz to, kako leti svetom pod okriljem tame, radujući se što donosi zle vesti, noseći korpu pokvarenih jaja i dobro znajući – dok se sunce rađa – gde treba da ih baci. Na primer, na mene.

U našu kuću, loše vesti stižu u vidu novina. Tig ih nosi uz stepenice. Tigovo pravo ime je Gilbert. Nemoguće je objasniti nadimke govornicima stranih jezika, mada to ne moram često da radim.

„Upravo su ubili predsedavajućeg prelazne vlade“, objavljuje Tig. On nije imun na loše vesti; naprotiv. Koščat je, ima manje telesne masnoće od mene i stoga manje mogućnosti da upija, apsorbuje, pretvara kalorije loših vesti – a one imaju kalorije, dižu vam krvni pritisak – u tkivo vlastitog tela. Ja to mogu, on ne može. Želi da mi prenese loše vesti što pre – da ih skine s vrata, utrapi meni, kao vruć krompir. Loše vesti ga peku.

Još sam u krevetu. Zapravo još nisam budna. Malo sam se izležavala. Do sada sam uživala u ovom jutru. „Ne pre doručka“, kažem. Ne dodajem: „Znaš da to ne mogu da podnesem ovako rano izjutra.“ Već sam mu to govorila; tek povremeno deluje. Nakon ovoliko vremena provedenog zajedno, oboma nam je glava puna sitnih prigovora, korisnih nagoveštaja o onom drugom – onome što volimo i ne volimo, prijatnim i zabranjenim temama. Nemoj da mi prilaziš s leđa dok čitam. Ne diraj moje kuhinjske noževe. Ne prosipaj ovo ili ono. Oboje verujemo da ono drugo treba da poštuje ta često ponavljana uputstva, ali ona se međusobno potiru; ako Tig mora da poštuje moju potrebu da se ujutro pre prve jutarnje kafe izležavam, bez loših vesti, zar ne bi i ja trebalo da poštujem njegovu potrebu da mi prenese katastrofu, da bi sam mogao da je se oslobodi?

„Oh, izvini“, kaže on. Dobacuje mi prekoran pogled. Zar baš moram tako da ga razočaram? Zar ne znam da će, ako ne bude mogao da mi kaže loše vesti, sad, ovog trena, neka zelena žlezda ili kesa puna jeda u njemu pući, i da će dobiti unutrašnje zapaljenje duše? A onda ću zažaliti.

U pravu je, zažalila bih. Ne bi mi preostao niko kome mogu da čitam misli.

„Upravo ustajem“, govorim, trudeći se da zvučim utešno. „Odmah silazim.“

„Upravo“ i „odmah“ nemaju isto značenje kao nekad. Sve sada traje duže nego pre. Ali još uvek mogu sve to da obavim, presvlačenje iz spavačice u haljinu, obuvanje, mazanje lica, uzimanje vitaminskih pilula. Vođa, mislim. Vođa prelazne vlade. *Oni* su ga ubili. Za godinu dana neću se više sećati ni koji vođa, ni koja prelazna vlada, ni koji

oni. Ali, toga je sve više. Sve je privremeno, više niko i ne ume da vlada, i mnogo je njih, ili onih. Uvek žele da ubiju vođe. Iz najboljih namera, ili bar tako tvrde. Vođe, takođe, imaju najbolje namere. Vođe stoje pod jakim svetlima, ubice nišane iz mraka; lako je pogoditi.

Što se tiče drugih vođa, čelnika vodećih zemalja, kako ih zovu, oni zapravo više i ne vode, oni se batrgaju; to im se vidi po očima, pobeležim kao u usplahirene stoke. Ne možeš voditi ako te niko ne prati. Ljudi dižu ruke, zatim sedaju na njih. Samo žele da žive dalje svoj život. Vođe stalno govore: „Trebaju nam jake vođe“, a onda krišom virkaju u svoj rejting. To su loše vesti, suviše ih je: ne mogu da ih podnesu.

Ali bilo je loših vesti i ranije, i pregrmeli smo ih. Tako ljudi pričaju o onome što se događalo pre nego što su rođeni, ili dok su još sisali palac. Sviđa mi se taj izraz: *pregrmeli smo*. To je teško sranje kad je reč o čemu god u čemu niste lično učestvovali, kao da pripadate nekom klubu koji se zove *Mi*, nosite neki plastični bedž s natpisom *Mi*. Pa ipak, *pregrmeli smo* – zvuči ohrabrujuće. Te reči prizivaju sliku marša, razigranih konja, odrpanih i blatnjavih kostima u prizoru opsade, bitke ili okupacije ili komadanja zveri, ili četrdesetogodišnjeg lutanja po divljinama. Tu je vođa s bradom koji nosi zastavu i pokazuje put napred. Vođa bi pre ostalih čuo loše vesti. Primio bi ih, razumeo, znao bi šta da radi. Napad s boka! Ščepaj ga za vrat! Beži iz Egipta! I tome slično.

„Gde si?“, dovikuje Tig sa dna stepeništa. „Kafa je gotova.“

„Evo me“, odvracam. To često radimo, to voki-toki dovikivanje. Komuniciranje nas još nije izneverilo. *Još* se nekako tek naslućuje, kao *t* u reči *čast*. To je prećutno *još ne*. Ne izgovaramo ga glasno.

To su vremena koja nas sad određuju: prošlo vreme, *nekad*; buduće vreme, *još ne*. Živimo u malom prozorčiću između njih, u prostoru koji odnedavno nazivamo *još uvek*, a koji zapravo nije ništa manji od ma čijeg tuđeg prozora. Istina, ne muči nas bogzna šta – tu i tamo koleno, ili oko – ali dosad su to samo sitnice. Još uvek možemo da uživamo, dokle god se usredsređujemo na jednu po jednu stvar. Sećam se kako smo zadirkivali svoju kćerku, nekad, kad je bila devojčica. Ja sam to činila tako što sam se pravila da sam stara. Udarala sam u zidove, ispuštala pribor za jelo, pretvarala se da sam izgubila pamćenje. Tada bismo se oboje smejali. Sad to više nije tako smešno.

Naša pokojna mačka, Dramlin, posenilila je u sedamnaestoj godini. Dramlin – zašto smo je tako nazvali? Druga mačka, ona koja je uginula prva, zvala se Morena. Nekad smo smatrali da je zanimljivo davati mačkama imena po geološkim pojavama, mada sad ne shvatam u čemu je bila svrha toga. Tig je rekao da je Dramlin trebalo da se zove Deponija, ali on je praznio njenu posudu s peskom.

Nije mnogo verovatno da ćemo opet imati mačku – mislila sam nekad – mislila sam o tome sasvim smireno – da bih, kada Tig umre (pošto muškarci prvi umiru, zar ne?), mogla opet da nabavim mačku, da mi pravi društvo. Više ne razmišljam o tome. Do tada ću svakako već biti poluslepa, a mačka bi mogla da mi se mota oko nogu, te bih se tako mogla spotaći i slomiti vrat.

Sirota Dramlin se noću šunjala po kući, sablasno mja-ućući. Ništa nije moglo da je smiri; tragala je za nečim što je izgubila, premda nije znala za čime. (Za svojim umom, zapravo, ako se može reći da mačke imaju um.) Izjutra smo zaticali komadiće paradajza, krušaka; zaboravila je da je mesožder, zaboravila je šta bi trebalo da jede. To se pretvorilo u moju sliku sopstvene budućnosti: lutanje kroz kuću po tami, u beloj spavaćici, cvileći za nečim što sam izgubila, mada se zapravo i ne sećam šta je to bilo. Nepodnošljivo je. Budim se noću i pružam ruku, da se uverim kako je Tig još tu, kako još diše. Za sada, sve je u redu.

Ulazeći u kuhinju, osećam miris tosta i kafe: to me ne čudi, jer ih je Tig već spremio. Taj miris me obavija poput ćebeta, ostaje uz mene dok jedem taj isti tost i pijem tu istu kafu. Tu, na stolu, stoje loše vesti.

„Frižider zují“, kažem. Ne poklanjamo dovoljno pažnje kućnim aparatima. Ni on ni ja. Za frižider je prilepljena fotografija naše kćerke, snimljena pre nekoliko godina; obasjava nas poput zvezde što nestaje u daljini. Posvećena je svom ličnom životu, negde drugde.

„Pogledaj novine“, kaže Tig.

Vidim slike. Jesu li loše vesti još gore sa slikama? Mislim da jesu. Slike vas nagone da ih gledate, bilo da to želite ili ne. Tu je izgoreli automobil, sad već jedan u nizu, s kosturom od izobličenog metala. U njemu se krije zgrčena, spaljena senka. Na ovakvim slikama uvek su i prazne cipele. One me najviše potresaju. Tužan je taj bezazleni, svakodnevni čin – obuvanje cipela u čvrstom uverenju da ćete nekuda otići.

Ne volimo loše vesti, ali su nam potrebne. Moramo da znamo šta se dešava, u slučaju da nam se nešto sprema. Krdo jelena mirno pase na livadi, pognutih glava. A zatim, lavež – iz šume iskaču raspomamljeni psi. Dignutih glava, načuljenih ušiju. Spremi se za beg! Ili, odbrana mošusnog govečeta: vest glasi, *vukovi napadaju*. Brzo – u krug! Ženke i mladunčad u sredinu! Frkći i udaraj papkom o zemlju! Spremi se da nabodeš neprijatelja na rog!

„Neće prestati“, kaže Tig.

„Strašno“, odgovaram. „Pitam se gde je bilo obezbeđenje?“ U ono vreme smo govorili, kada je bog delio pamet, neki su stajali na začelju.

„Ako neko stvarno hoće da te ubije, ubiće te“, kaže Tig. On je fatalista. Ne slažem se s njim, i provodimo prijatnih četvrt sata prizivajući svoje pokojne svedoke. On zaziva nadvojvodu Ferdinanda i Džona Kenedija; ja pominjem kraljicu Viktoriju (osam bezupečnih pokušaja) i Josifa Staljina, koji je uspevao da izbegne pokolj tako što ga je sam sprovodio, na veliko. To bi možda nekad bila svađa. Sad je puka zabava, kao kartanje.

„Imamo sreće“, govori Tig. Shvatam šta hoće da kaže. Misli na nas dvoje, što sedimo ovde u kuhinji, još uvek. Nijedno od nas nije otišlo. Ne još.

„Da, imamo“, kažem. „Pogledaj tost – zagoreće.“

Eto. Preturili smo preko glave loše vesti, suočili smo se s njima, i izvukli smo se. Ostali smo nepovređeni, ne krvarimo, nismo izgoreli. Cipele su nam na broju. Sunce sija, ptice pevaju, nema razloga da se ne osećamo sasvim dobro. Loše vesti stižu, uglavnom, izdaleka – eksplozije,

izlivanje nafte, genocid, glad, sve to. Kasnije će biti i drugih vesti. Uvek ih ima. O njima ćemo brinuti kad stignu.

Pre nekoliko godina – kada? – Tig i ja bili smo na jugu Francuske, u mestu koje se zove Glanum. Bili smo na nekakvom odmoru. Zapravo, hteli smo da vidimo duševnu bolnicu u kojoj je Van Gog naslikao perunike, i videli smo je. Usput smo videli i Glanum. Nisam ga se setila godinama, ali sad sam se odjednom obrela tamo, u Glanumu, pre nego što je uništen u trećem veku, pre nego što se pretvorio u ruševine ispred kojih se naplaćuju ulaznice.

U Glanumu ima raskošnih vila; tu su i javna kupatila, amfiteatri, hramovi, zgrade kakve su Rimljani gradili gde god su dolazili, da bi se osećali civilizovano i kao kod kuće. Glanum je vrlo prijatan; mnogi visoki oficiri se ovde naseľavaju po odlasku u penziju. Odista je multikulturalan, vrlo raznolik: volimo novitete, egzotiku, mada ne baš toliko kao oni u Rimu. Mi smo ovde pomalo malograđani. Ipak, imamo bogove sa svih strana, pored ovih zvaničnih, naravno. Na primer, imamo mali hram Kibeľe, ukrašen s dva uha, simbolima delova tela koje ćete možda poželeti da odsećete u njenu čast. Muškarci s tim zbijaju šale: dobro si prošao ako su samo uši, kažu. Bolje je biti muškarac bez ušiju, nego uopšte ne biti muškarac.

S rimskim kućama izmešane su starije, grčke, a i poneki grčki običaj još opstaje. U grad dolaze Kelti; neki nose tunike i ogrtače poput naših, i pristojno govore latinski. Prihvatamo ih prijateljski, sad, kad su prestali da seku glave. Tig mora ponekad da prima goste, i jednom sam pozvala keltskog vođu na večeru. Bio je to rizičan društveni potez, premda ne previše: gost se sasvim normalno ponašao, i

napio se tek onoliko koliko to pristojnost zahteva. Imao je neobičnu kosu – ričkastu i kuštravu – i nosio je svoju paradnu bronzanu ogrlicu, ali nije izgledao ništa surovije od nekih drugih ljudi koje znam, mada je bio sablasno uljudan.

Doručujem u prostoriji čiji su zidovi oslikani muralima s Pomonom i Zefirima. Slikar nije bio baš najveštiji – Pomona je pomalo razroka a grudi su joj ogromne, ali ovde nema uvek prvoklasnih slikara. Šta bih mogla da jedem? Hleb, med, suve smokve. Svežeg voća još nema. Nema ni kafe, kakva šteta; mislim da još nije izmišljena. Pijem kiselo kobilje mleko, radi bolje probave. Verni rob donosi mi doručak na srebrnom poslužavniku. Na ovom imanju robovi su dobri, vredni: tihi, nečujni, sposobni. Naravno, ne žele da ih prodamo: bolje je biti kućni rob nego raditi u kamenolomu.

Ulazi Tig, sa svitkom u ruci. Tig je skraćeno od Tigris, nadimak koji je dobio u vojsci. Samo ga nekoliko bliskih prijatelja tako zove. Namršten je.

„Loše vesti?“, pitam.

„Dolaze varvari“, kaže on. „Prešli su Rajnu.“

„Ne pre doručka“, odgovaram. Zna da ne mogu da raspravljam o teškim stvarima čim ustanem iz kreveta. Ali suviše sam ga naglo prekinula: vidim njegov preneražen pogled, i popuštam. „Uvek prelaze Rajnu. Kako im više ne dosadi. Naše legije će ih potući. Uvek je tako.“

„Ne znam“, kaže Tig. „Nije trebalo da primimo toliko varvara u vojsku. Na njih se ne možeš osloniti.“ Dugo je bio u vojci, tako da zna šta priča. S druge strane, on u suštini smatra da će Rim otići do đavola, a primetila sam

da većina penzionisanih vojnika tako misli: svet jednostavno ne može opstati bez njihovih usluga. Ne osećaju se oni beskorisno, već neiskorišćeno.

„Molim te, sedi“, kažem. „Tražiću da ti donesu finog hleba i meda, i smokava.“ Tig seda za sto. Ne nudim mu kobilje mleko, mada bi mu koristilo. Mrzi da mu zvocam o zdravlju, koje ga u poslednje vreme ne služi najbolje. Oh, neka ostane sve kako jeste, nemo ga preklinjem.

„Jesi li čuo?“, kažem. „Pronašli su tek odsečenu glavu, obešenu kraj starog keltskog žrtvenog bunara.“ Neki odbegli radnik iz kamenoloma koji je umakao u šumu, na šta ih, sam bog zna, stalno upozoravaju. „Misliš li da će se vratiti neznaoštvo? Kelti?“

„Oni nas, zapravo, mrže“, odgovara Tig. „Onaj slavoluk nam nije od koristi. To nije taktično – Kelti poraženi, Rimljani im gaze glave. Zar nisi primetila kako nam zure u vratove? Rado bi u njih zabili nož. Ali, sad su omekšali, navikli su se na raskoš. Nisu kao oni severni varvari. Kelti znaju da će, ako mi propadnemo, propasti i oni.“

On uzima samo jedan zalogaj predivnog hleba. Zatim ustaje i ushoda se po sobi. Deluje uznemireno. „Idem u kupatila“, kaže on. „Da čujem novosti.“

Tračevi i govorkanja, mislim. Nagoveštaji, predznaci; ptičji let, ovčije iznutrice. Nikad ne znaš da li je vest tačna, dok ne skoči na tebe. Dok te ne napadne. Dok noću ne stane da te guši. Dok ne počneš da zavijaš u tami, lutajući po pustim odajama, u beloj haljini.

„Pregrmećemo to“, kažem. Tig ne odgovara.

Dan je predivan. Vazduh miriše na majčinu dušicu, voćke cvetaju. Ali varvarima to ne znači ništa; zapravo,

oni radije napadaju po lepom danu. Tad je bolja vidljivost za njihove pljačke i pokolje. To su – čula sam – isti oni varvari koji stavljaju žrtve u kaveze i spaljuju ih, prinoseći ih svojim bogovima. Pa ipak, još su daleko. Čak i ako uspeju da pređu Rajnu, čak i ako ih ne pobiju na hiljade, čak i ako se reka ne zacrveni od njihove krvi, ovde još dugo neće stići. Možda neće ni za našeg života. Glanum nije u opasnosti, još ne.

UMETNOST KUVANJA I SERVIRANJA

Onog leta kad mi je bilo jedanaest godina, provodila sam mnogo vremena štrikajući. Štrikala sam uporno, ćutke, nagnuta nad klupčadima vune i metalnim iglama, i dugom niti vunice, u položaju koji nije bio nimalo udoban. Prerano sam naučila da pletem pa nisam mogla da namotavam nit oko kažiprsta – koji beše još prekratak – te sam morala da isturim iglu koju sam držala u desnoj ruci, pridržim je dvama prstima leve ruke i da podignem celu desnu šaku da bih namotala petlju oko vrha igle. Viđala sam žene koje su mogle istovremeno da pletu i pričaju, bacajući tek pokoji pogled na pletivo, ali ja to nisam umela. Moj način pletenja zahtevao je potpunu koncentraciju i od njega su me bolele ruke, što me je zbilja jedilo.

Štrikala sam kompletić za bebu. To je bio komplet odelca u koje su oblačili novorođenče, tako da mu bude toplo kada dođe kući iz bolnice. Takav komplet sadržao je bar jedan par rukavičica, par čarapica, pantalonice, jaknicu i kapicu, a ko je imao dovoljno strpljenja mogao je uz to napraviti i pokrivač, kao i „upijač“. Upijač je ličio na kratke pantalone

s našušurenim nogavicama, kakve se viđaju na slikama ser Frensis Drejka. Platnene pelene i gumene gaćice propuštale su mokraću; zato je služio upijač. Još nisam mogla da zamislim vodoskoke, potoke, reke mokraće koje beba može da ispusti.

Bila sam u iskušenju da napravim i ćebence – videla sam jedno sa zekama koje sam čeznula da ispletem – ali sam znala da negde moram da stavim tačku, jer nisam imala previše vremena. Ako budem otezala, beba bi mogla stići pre no što se priprelim, i biti primorana da nosi nekakav raspareni kompleć, napabirčen od starih stvari. Počela sam s pantalonicama i rukavicama, jer su bile prilično jednostavne – uglavnom naizmenični redovi pravih i obrnutih petlji, i ponegde ranfla-bod. Tako sam mogla stići do jakne, koja je bila nešto složenija. Kapicu sam ostavila za kraj: to će biti moje remek-delo. Trebalo je da bude ukrašena satenskim trakama koje će se vezivati bebi ispod brade – u to vreme još se nije razmišljalo o mogućnosti da se beba tim trakama zadavi – i s velikim cvetovima sa obe strane, poput malih glavica kupusa. Bebice obučene u takav kompleć, znala sam to sa slika iz žurnala za pletenje, ličile su na slatkiše – čiste i ljupke, slatki zamotuljci nalik na kolačiće sa pastelnim prelivom.

Odlučila sam se za belu boju. Bio je to uobičajen izbor, premda je poneka beba iz žurnala bila u bledozelenoj odeći, kakvu nose vilenjaci, ili u praktičnoj žutoj. Ali bela je bila najbolja; kada saznam da li je dečko ili devojčica, moći ću da dodam trake, plave ili roze. Zamišljala sam kako će čitav komplet izgledati kada bude završen – besprekorno,

blistavo, divno, dokaz moje dobrote i ljubaznosti. Još nisam shvatala da bi on mogao predstavljati i zamenu za njih.

Štrikala sam kompleć, jer je moja majka očekivala dete. Izbegavala sam reč *trudna*, jer je to bila prosta, nezgrapna, teška reč, njen teret je prosto pritiskao, dok je reč *očekivati* nagoveštavala psa načuljenih ušiju, koji napeto i s radošću osluškuje korake što se približavaju. Majka je bila prestara za tako nešto: to sam saznala prisluškujući njene razgovore s prijateljicama u gradu, po zabrinutim i namrštenim pogledima tih prijateljica, kao i po njihovim stisnutim usnama i odmahivanju glavom, i glasu kojim su govorile *O bože*, i po tome što je majka govorila kako će morati to da pregura kako zna i ume. Pretpostavila sam kako bi se moglo dogoditi da zbog maminih godina nešto ne bude u redu s bebom; ali kako, tačno? Slušala sam koliko sam mogla, ali nisam shvatala, a nisam smela nikoga da pitam. Hoće li biti bez ruku, ili imati majušnu glavu, hoće li biti moron? *Moron* je u školi bila uvreda. Nisam bila sigurna šta znači, ali postojala su deca u koju se nije smelo zuriti na ulici, jer nisu ona bila kriva, tako su rođena.

Da majka očekuje bebu rekao mi je otac, u maju. To me je veoma zabrinulo, delom i zbog toga što mi je takođe rečeno i da će, sve dok moj novi brat ili sestra bezbedno ne stignu na svet, moja majka biti u opasnosti. Moglo bi joj se dogoditi nešto strašno – mogla bi se silno razboleti – a to bi se utoliko pre moglo desiti ako ja ne budem pažljiva. Moj otac nije rekao o čemu je tačno reč, ali njegova krutost i šturost značile su da je u pitanju nešto veoma ozbiljno.

Moja majka – rekao je otac – ne sme da riba podove, niti da nosi išta teško, poput kofa s vodom, niti da se mnogo saginje, ni da diže kabaste predmete. Svi ćemo morati da pomažemo, rekao je otac, i da radimo više nego inače. Brat će kositi travu, odsad pa do juna, kada ćemo otići na sever. (Na severu nije bilo travnjaka. U svakom slučaju, moj brat neće biti tamo: otići će u kamp za dečake, u kojem nešto rade sa sekirama po šumi.) Što se mene tiče, moraću da pomažem u svemu. Više nego inače, dodao je otac tonom koji je trebalo da zvuči ohrabrujuće. I on će, naravno, u svemu pomagati. Ali neće moći neprestano da bude tu. On će imati posla, kada budemo otišli, kako većina ljudi kaže, *u vikendicu*, mada smo mi govorili *na ostrvo*. (Vikendice su imale hladnjake, generatore na gas i skijanje na vodi, a kod nas svega toga nije bilo.) On će, nažalost, morati da odsustvuje, nastavio je. Ali neće biti dugo odsutan, a siguran je da ću se ja već snaći.

Ja sama nisam bila tako sigurna. Oduvek je mislio da znam više no što zaista znam i da sam veća, starija i jača nego što sam zapravo bila. Ono što je on smatrao spojem i samopouzdanjem bio je zapravo strah: zato sam samo nemo zurila u njega, klimajući glavom. Opasnost koja se nazirala bila je tako nejasna, i stoga tako ogromna – kako sam se mogla pripremiti za to? Negde na rubu svesti, moje pletenje je predstavljalo izvesnu bajalicu, poput onih haljina od koprive koje nemušte princeze u bajkama prave za svoju braću začaranu u labudove, da bi ih ponovo preobratile u ljude. Kad bih samo uspela da završim čitav komplet odeće za bebu, beba bi kao nekom čarolijom srećno dospela na svet, i tako izašla iz moje majke. A kad se

jednom bude pojavila, kad budem mogla da je vidim – da je pogledam u oči – moći ću da se nosim s njom. Ali ovako, delovala je preteće.

Tako sam nastavljala da pletem, s istrajnom upornošću. Završila sam rukavice pre no što smo krenuli na sever; bile su, manje-više, besprekorne, sem poneke ispuštene petlje. Pošto smo stigli na ostrvo, isplela sam i pantalonice – mislila sam kako bi se kraća nogavica mogla malo iste gnuti. Bez odlaganja prešla sam na jaknicu, koju je trebalo ukrasiti „pirinač“ bodom – što je za mene predstavljalo izazov, koji sam bila čvrsto rešila da savladam.

U međuvremenu, majka ništa nije radila. Na početku mog štrikaćeg maratona prihvatila je da isplete cipelice. Umela je da plete, i ranije je to i činila: žurnal s uzrocima koji sam koristila, nekada je bio njen. Umela je da isplete petu, čemu ja još uvek nisam bila naročito vična. Ipak, uprkos svoj svojoj veštini, zabušavala je; do sada je isplela samo pola jedne patičice. Zapostavljala je pletenje, lenčareći u stolici na rasklapanje, podignutih nogu, i čitala istorijske romanse s konjanicima, trovanjem i mačevanjem – znala sam to, jer sam ih i sama čitala – ili je samo dremala, s glavom položenom na jastuk, bledog i znojavog lica, vlažne i opuštene kose, dok joj je stomak tako štrčao da bi mi od toga pripala muka, kao kad vidim da je neko posekao prst. Stalno je nosila neku staru haljinu koju je još davno bila odložila u sanduk; sećam se kako sam je jednom oblačila za Noć veštica, kad sam glumila debelu ženu s tašnom. U njoj je izgledala sirotinjski.

Bilo je zastrašujuće posmatrati je kako spava usred dana. To nije ličilo na nju. Obično je odlazila u hitre, žustre

šetnje, ili se zimi klizala iznenađujućom brzinom, ili snažno plivala, ili treskala sudovima – sama je to nazivala treskanjem. U svakoj prilici je znala šta treba da radi, bila je metodična i vedra, zapovednički nastrojena. Sada se činilo da je abdicirala.

Kada nisam štrikala, vredno sam prala podove. Punila sam kofe i kofe vode ručnom pumpom i vukla ih uzbrdo jednu po jednu, polivajući se po bosim nogama; prala sam veš u pocinkovanoj kadi, trljajući odeću sapunom na dasci, nosila je na jezero da je isperem, a zatim opet uzbrdo, da je prostrem na konopac. Plevila sam baštu, nosila drva, dok je za sve to vreme moja majka ostajala zabrinjavajuće pasivna.

Jednom dnevno išla je na plivanje, mada nije plivala žustro kao nekad, samo je plutala; a ja sam morala da idem s njom, htela ne htela: morala sam da je spasem od utapanja. Plašila sam se da će naglo potonuti u hladnu smečkastu vodu, s kosom lelujavom poput morske trave i ozbiljnim pogledom uprtim u mene. U tom slučaju, morala bih da zaronim, uhvatim je oko vrata i izvučem na obalu, ali, kako bih u tome uspela? Bila je tako ogromna. Međutim, ništa slično se još uvek nije dogodilo, a ona je rado išla na plivanje; činilo se da je to razbuđuje. Dok joj je iznad vode virila samo glava, više je ličila na sebe. Tada se čak i smešila, a meni se činilo da je sve opet kako treba.

Ali onda bi izašla na obalu, dok se s nje cedila voda – ugledala bih proširene vene na njenim nogama, nisam mogla da ih ne primetim, mada mi je zbog njih bilo neprijatno – i s bolnom sporošću krenula ka našoj kućici, da zgotovi ručak. Taj ručak se sastojao od sardina, ili krepera

premazanih puterom od kikirikija, ili sira, ako ga je bilo, paradajza iz bašte i šargarepa koje sam ja vadila iz zemlje i prala. Činilo se da nema mnogo apetita, ali je ipak jela. Trudila se da održi razgovor – kako napredujem s pletenjem? – ali nisam znala šta da joj kažem. Nisam razumela zašto je odlučila da učini to što je učinila – zašto se pretvorila u tu mlitavu, naduvenu kopiju same sebe, pretvorivši time budućnost – moju budućnost – u nešto mutno i neizvesno. Mislila sam da je to učinila namerno. Nije mi padalo na pamet da je možda i sama bila zatečena.

Bila je sredina avgusta: vrelog i sparnog. U krošnjama su pevali zrikavci, suve borove iglice krckale su pod nogama. Jezero je bilo zlokobno mirno, kao pred oluju. Majka je dremala. Sedela sam na doku, terala konjske mušice i brinula. Došlo mi je da zaplačem, ali nisam to smela sebi da dozvolim. Bila sam sasvim sama. Šta bih učinila kad bi ta strahota – ma šta to bilo – počela da se događa? Mislila sam da znam šta bi to moglo biti: beba bi mogla prerano krenuti napolje. I šta onda? Ne bih mogla tek tako da je gurnem nazad, unutra.

Bile smo na ostrvu, nigde na vidiku nije bilo ljudi, nije bilo telefona, do najbližeg sela trebalo je putovati deset kilometara čamcem. Morala bih da pokrenem motor našeg nezgrapnog starog čamca – to sam umela, mada je povlačenje sajle bilo gotovo izvan moje moći – i da odem do sela, što bi moglo da potraje čitav sat. Odatle bih mogla telefonom pozvati pomoć. Ali šta ako motor ne bude radio? To se već dešavalo. Ili ako se usput pokvari? Imali smo komplet

alata, ali ja sam znala samo najosnovnije stvari. Umela sam da zamenim sigurnosni vijak, da proverim količinu goriva; ako motor ne bi radio morala bih da veslam, ili da mašem rukama i dozivam ribare u prolazu, ako ih bude.

Ili bih pak mogla da uzmem kanu – da stavim kamen na krmu da je spustim, i da veslam na pramcu, kako su me naučili. Međutim, to bi bilo beskorisno po vetru, čak i po blagom vetru: nisam bila dovoljno jaka da održim pravac, odneo bi me u stranu.

Smislila sam plan u slučaju krajnje nužde. Otići ću kanuom do jednog od manjih ostrva u blizini obale – dotle sam mogla stići, šta god da se desi. Zatim ću zapaliti ostrvo. Šumar će primetiti požar i poslati hidroavion, a ja ću stajati na vidnom mestu na doku, skakati i mahati belom jastučnicom. To nije moglo da omane. Rizik je bio samo u tome što bi plamen mogao slučajno zahvatiti i obalu. Onda bih završila u zatvoru, zbog podmetanja požara. Ali ipak bih morala to da uradim. Ili to, ili će moja majka... Šta će joj se dogoditi?

Tu mi se misao prekinula, te potrčah uzbrdo i tiho prođoh pored usnule majke u kućicu, odakle sam uzela teglu punu suvog grožđa i zaputila se ka visokim topolama, kuda sam uvek odlazila kad bi me obuzele nezamislive misli. Naslonila sam se na stablo, strpala u usta punu šaku grožđica i posvetila se svojoj omiljenoj knjizi.

Ta knjiga je bila kuvar. Zvala se *Umetnost kuvanja i serviranja*, i nedavno sam bila odbacila sve romane, pa čak i *Vodič kroz šumske gljive* i u potpunosti se posvetila njoj. Napisala ju je žena po imenu Sara Fild Splint, koje mi je ulivalo poverenje. Sara je zvučalo starinski i pouzdano,

*Fild** cvetno i pastoralno, a *Splint*** – pa, jednostavno, nije moglo biti nikakvih besmislica, suza, histerije niti nedoumice o tome kako treba da postupite kad je uz vas žena koja se zove *Splint*. Knjiga je bila stara, deset godina starija od mene; objavila ju je kompanija *Krisko*, proizvođač biljne masnoće, na početku Depresije, kad je puter postao skup – pričala je moja majka – tako da se u svim receptima u njoj koristio *krisko*. Na ostrvu smo uvek imali dosta kriska, jer se puter lako kvario na vrućini. *Krisko* je, s druge strane, bio gotovo neuništiv. Nekad davno, pre nego što je počela da očekuje bebu, moja majka je s kriskom pravila pite, te se tu i tamo, među receptima, mogao naći i njen rukopis: *Dobro!*, pisalo je. Ili: *Uzmi pola belog, pola smeđeg*.

Nisu me, međutim, općinili recepti, već dva poglavlja na početku knjige. Prvo se zvalo „Kuća bez posluge“, a drugo „Kuća s poslugom“. Oba su predstavljala prozore u drugi svet, kroz koje sam znatiželjno virila. Znala sam da su to prozori, a ne vrata. Nisam mogla da uđem. Ali kakvi su se čudesni životi tamo odvijali!

Sara Fild Splint imala je vrlo stroge životne nazore. Uvodila je pravila, zavodila je red. Topla jela morala su se služiti *topla*, a hladna jela *hladna*. „To se jednostavno mora učiniti, nije važno kako“, tvrdila je. Takvi su mi saveti bili potrebni. Bila je nepopustljiva kad je reč o čistoći stonog rublja i srebrnine. „Bolje je da uvek koristite samo platnene salvete, i da *one* budu besprekorno čiste, nego da makar i prilikom samo jednog obroka zastrete sto stolnjakom koji

* *Field* (engl.) – polje. (Prim. prev.)

** *Splint* (engl.) – udlaga, šina; letva, prut. (Prim. prev.)

ima jednu jedinu mrlju“, naređivala je. Mi smo na stolu imali mušemu, i pribor za jelo od nerđajućeg čelika. Što se tiče platnenih salveta, nikada ih nisam ni videla, ali sam smatrala da bi bilo otmeno imati ih.

Uprkos nepopustljivosti kad je reč o osnovnim pravilima, Sara Fild Splint zalagala se i za druge, fleksibilnije vrednosti. U obrocima treba uživati; oni moraju biti prijatni. Na sredini svakog stola treba da stoji ukras: cveće, korpa s voćem. Ukoliko to nemate, „nešto paprati ili puzavice, ili kakve raznobojne grančice u plitkoj zdeli ili korpici“, takođe mogu da posluže.

Kako sam samo žudela za doručkom na poslužavniku s nekoliko narcisa u maloj vazi, kakav je bio prikazan na slici, ili stolom postavljenim za čaj, za kojim možete zabavljati „nekoliko bliskih prijatelja“ – ko bi bili ti prijatelji? – ili, najbolje od svega, doručkom posluženim na tremu, s predivnim pogledom na „reku što vijuga i beli crkveni zvonik što pluta iznad drveća na suprotnoj obali“. Sviđao mi se izraz *pluta*. Zvučao je tako spokojno.

Sve je to bilo dostupno i u kući bez posluge. Posle toga je počinjalo poglavlje o posluzi. I tu je gospođa Splint bila pedantna i precizna. (Bilo je očigledno da je reč o *gospođi* Splint, bila je udata, premda bez nekih traljavih posledica, za razliku od moje majke.) „Uz malo strpljenja, ljubaznosti i blagonaklonosti, neuredna i neiskusna devojka može se preobraziti u urednu i ozbiljnu sluškinju“, kazala mi je. Pažnju mi je privukla reč *preobraziti*. Želim li da preobrazim nekog drugog, ili samo sebe? Treba li da budem ljubazna domaćica, ili nekadašnja neuredna sluškinja? Nisam znala.

U knjizi su bile i dve sluškinjine fotografije, jedna u dnevnoj haljini, s belim cipelama i čarapama i sa belom muslinskom keceljom – šta je muslin? – i druga, u popodnevnoj odeći za čaj i večeru, s crnim čarapama i kragnom i manžetnama od organdina. Na obe slike, izraz lica joj je bio isti: blagi poluosmeh, otvoren, iskren ali nenametljiv pogled, kao da čeka naređenja. Imala je blago vidljive tamne podočnjake. Nisam znala da li izgleda prijateljski, iscrpljeno ili samo zbunjeno. Ona bi snosila krivicu ako bi se na stolnjaku našla mrlja ili ako neki komad srebrnog pribora za jelo ne bi blistao. Bez obzira na to, zavidela sam joj. Ona je već bila preobražena, a ja sam tek morala da donosim sopstvene odluke.

Pojela sam grožđice, zatvorila knjigu i obrisala lepljive ruke o šorc. Vreme je za štrikanje. Ponekad sam zaboravljala da operem ruke i ostavljala smeđe mrlje od suvog grožđa na beloj vuni, ali to se kasnije moglo popraviti. Gospođa Splint preporučivala je sapun ajvori; bio je to koristan savet. Najpre sam otišla u baštu i ubrala nekoliko zevalica i crvenih cvetova šarenog pasulja, za ukras na stolu koji sam morala da napravim. Lepota tog ukrasa neće, međutim, moći da sakrije otrcanost naših starih papirnih salveta: moja majka je zahtevala da ih koristimo najmanje po dvaput, radi štednje, i olovkom pisala na njima naše inicijale. Mogla sam da zamislim šta bi gospođa Splint mislila o tom običaju.

Koliko je sve to trajalo? Činilo mi se, čitavu večnost, ali možda zapravo samo nedelju ili dve. Moj otac se uskoro vratio; poneki javorov list poprimio je narandžastu boju, a

uskoro ih je bilo sve više; gnjurci su počeli da se skupljaju, dozivajući se noću, pripremajući se za jesenju seobu. Uskoro smo se vratili u grad, i ponovo sam krenula u školu.

Odelce sam završila, osim one patičice koju je trebalo da napravi majka – hoće li dete imati labuđu nogu umesto jednog stopala? – umotala ga u belu hartiju i spremila u fioku. Bilo je ispletено pomalo ukrivo i ne baš najčistije – mrlje od grožđica su ostale – ali se to nije primećivalo kada je bilo složeno.

Moja sestrice rodila se u oktobru, nekoliko nedelja pre mog dvanaestog rođendana. Imala je sve prste na rukama i nogama. Opšila sam rupice za dugmad na odelcu ružičastom trakom i zašila rozete na kapicu, te je beba došla kući obučena kako dolikuje. Mamine prijateljice dolazile su u goste i divile se mom ručnom radu, bar naizgled. „Sve si sama napravila?“, pitale su. „Skoro sve“, odgovarala sam skromno. Nisam pominjala da je mama propustila da završi svoj majušni deo posla.

Mama je govorila da skoro nije morala ni prstom da makne, da sam štrikala vredno kao mrav. „Kakva vrednica“, govorile su njene prijateljice; ali meni se činilo da im je to smešno.

Beba je bila slatka, mada je veoma brzo izrasla iz mog kompletića. Međutim, nije spavala. Čim biste je spustili da spava, sasvim bi se razbudila i počela da cvili: oblaci nervoze koji su je okruživali još pre rođenja kao da su se uvukli u nju, te se noću budila po šest, sedam, osam ili devet puta, tužno plačući. To je trajalo mesecima, uprkos

onome što je pisalo u knjizi *Nega odojčadi i podizanje dece* doktora Spoka. Možda se čak i pogoršalo.

Majka, koja je bila debela, sad je odjednom postala premršava. Bila je ispijena od nespavanja, kosa joj je mlitavo visila, oči joj behu zakrvavljene, a ramena povijena. Radila sam domaći ležeći na leđima, nogom ljuljajući kolevku, da bi majka mogla malo da se odmori. Ili bih pak, vrativši se iz škole, presvukla bebu, umotala je i izvezla u šetnju u kolicima, ili bih pak hodala tamo-amo privijajući njeno toplo, mirisno, nemirno flanelsko telašće uz rame jednom rukom a drugom držeći knjigu, ili bih je ponela u svoju sobu, ljuljala je na rukama i pevala joj. Pevanje je najbolje delovalo. *Draga moja Neli Grej, ode ti daleko, hej, videti te neću više*, pevala sam joj. Ili pak božićne pesme iz Koven-trija, iz dečje pesmarice:

*Slugama svojim zapovedi
Irod u mahnitom besu
Da na njegove oči
Pobiju dečicu svu.*

Pesmica je bila tužna, ali bi je uvek uspavala.

Kad nisam radila ništa od toga, morala sam da perem kupatilo ili sudove.

Moja sestra je napunila godinu, a ja trinaest; pošla sam u srednju školu. Kada joj je bilo dve, meni je bilo četrnaest. Moje školske drugarice – među kojima su neke već imale i po petnaest godina – zadržavale su se na putu do kuće pričajući s dečacima. Neke su odlazile u bioskop, gde su upoznavale dečake iz drugih škola; druge su to činile na

klizalištu. Razmenjivale su mišljenja o tome koji su dečaci pravi slatkiši a koji su gnjavatori, odlazile sa svojim momcima na sastanke u četvoro u bioskop za automobile, jele kokice i mazile se na zadnjim sedištima, isprobavale haljine bez bretela, odlazile na ples, gde su se, opijene lelujavom muzikom i plavom svetlošću zamračenih fiskulturnih sala, pripijale uz svoje patnere, ljubile na kaučima u društvenim prostorijama uz uključen televizor.

O svemu tome slušala sam za vreme odmora, ali nisam mogla da učestvujem u njihovim pričama. Izbegavala sam dečake koji su mi prilazili: nekako bih se uvek okrenula, morala da krenem kući i čuvam bebu, koja i dalje nije spavala. Majka se vukla po kući kao da je bolesna ili izglednala. Odlazila je kod doktora zbog bebinog lošeg sna, ali nije mogao da joj pomogne. Rekao je samo: „Imate jedno od *one* dece.“

U početku sam bila zabrinuta, a potom sam počela da se durim. Izostajala sam s večere kad god sam mogla, zatvarala se u svoju sobu i na roditeljska pitanja odgovarala kratko i mrzovoljno. Kad nisam radila domaći, kućne poslove ili čuvala bebu, ležala sam na krevetu, puštala glavu da mi visi preko ivice kreveta i gledala u ogledalo da vidim kako izgledam naopačke.

Jedne večeri, stajala sam majci iza leđa. Sigurno sam čekala da izađe iz kupatila da bih mogla nešto da isprobam, najverovatnije novi šampon za kosu. Nagnuta nad korpom za veš, vadila je prljavo rublje. Beba je počela da plače. „Možeš li da ideš da je uspavaš?“, pitala je, kao i obično. Najčešće bih se odvukla tamo da je tešim, pevam, ljuļjam.

„Zašto bih?“, pitala sam. „Nije moja. Nisam je ja rodila. Ti si.“ Nikada joj ranije nisam rekla nešto grubo. Još dok sam izgovarala te reči, bila sam svesna da sam preterala, mada je svaka moja reč bila istinita, bar delimično.

Majka se naglo uspravila i okrenula, i snažno me ošamarila. To nikada ranije nije učinila, niti pak išta slično. Ćutala sam. Ćutala je i ona. Obe smo bile zaprepašćene same sobom, i jedna drugom.

Trebalo je da se osećam povređeno, i zaista sam se tako osećala. Ali, takođe sam se osećala i oslobođeno, kao da je neko s mene skinuo čini. Više nisam bila prinuđena da pokorno služim. Naizgled, i dalje ću joj pomagati – toliko nisam mogla da se promenim. Ali preda mnom se sada prostirao i novi, tajni život, poput tamnog platna. I ja ću uskoro ići u automobilske bioskope, i ja ću jesti kokice. U mislima, već sam jurila – u bioskop, na klizanje, na ples pod plavim svetlima, ka svim onim zavodljivim, jeftinim i zastrašujućim zadovoljstvima, kakva još nisam mogla ni da zamislim.